

Maqaalee Rabbii (Subhaanahu)-Kutaa 7.3

Description

B-Sifaata maqaaleen Al-Maalik, Malik fi Al-Maliik of keessatti qabatan

Uumuun, ajajuun, mindaa fi adabbiin amaloota mootiif barbaachisaniidha

Imaamu ibn Al-Qayyim ni jedha, “Maqaa Mootii jedhuuf haqa isaa yoo kenniteef, uumuun, ajajuun, mindaa kennuu fi adabbiin, waa kennuu fi dhoowwachuun amala mootiitif barbaachisaa akka ta’an ni beekta. Amalli mootii kana waan barbaachisuf, kuni wanta hin hafneedha. (Mootii yommuu jedhamu wanti sammuu namaa keessatti dhufu, Aangoo ol’aanaa kan qabu, ajaju, dhoowwu, mindaa kennu (badhaasu), adabuudha.) Mootii irraa amaloota kanniin haaqun dhimma hin danda’amneedha.

Mootiin haqaa Ergamtoota erguu, kitaabban buusu, gabroota ajajuu, isaan dhoowwu, mindaa isaaniif kennuu, adabuu, nama kabajni isaaf malu kabajuu, nama salphinni isaaf malu salphisuu barbaachisa.”

[1]

Asitti wanti hubatamu qabu, wantoota hundaa Kan harka qabuu fi addunyaa guutuu kan bulchu Rabbiin erga ta’an, Kan uumuu, ajajuu fi dhoowwu, mindaa kennuu fi adabuu, waa kennuu fi dhoowwatu Isaa jechuudha. Mootiin Kan ajajuu fi dhoowwu erga ta’an warri isa jalatti bulan ajaja isaatiif buluu qabuu miti ree?

Akkuma armaan olitti hubannu Mootiin kan uumuu, ajajuu, dhoowwu, mindaa kennuu fi adabu erga ta’an, Rabbiin Mootii haqaa waan ta’an eef uumamtoota kanniin osoo hin ajajinii fi hin dhoowwin, osoo mindaa hin kenninii fi hin adabin akkanumatti ni dhiisaa? Ajajuu fi dhoowwuuf Ergamtoota erguu fi kitaabban buusu barbaachisa. Mindaa kennuu fi adabuuf immoo Guyyaan Qiyaamaa ni barbaachisa. Kanaafu, namni “Rabbiin Ergamtoota erguu fi kitaabban buusun gabroota hin ajaju, hin dhoowwu. Guyyaa Qiyaamaa dhaabun mindaa hin kennu, hin adabu” jedhu dhugumatti, kabaja dhugaa Rabbiin hin kabajne. Akkuma Rabbiin jedhe,

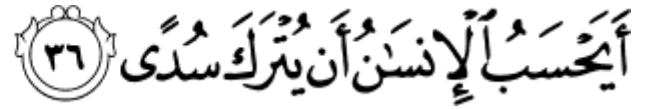
﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ﴾

“Rabbiin homaayyu nama irratti hin buusne yommuu jedhan kabaja Isaaf malu hin kabajne.” Suuratu Al-An’aam 6:91

Namni shari’aa Rabbii, ajaja fi dhoowwaa Isaa mormee fi ilma namaa akka horii dhiifamanii godhee, mootummaa Rabbii keessatti waan badaa dubbate, Kabaja Isaaf malu hin kabajne.

Haaluma kanaan, Rabbiin subhaanahu wa ta’maalaa Gabbaramaa (Ilaah) haqaa ta’uun Zaatni, sifaanni fi maqaaleen Isaa guutuu ta’u fi hojiin Isaa haala guutuu ta’een argamuu barbaachisa. Akkuma Zaatni Isaa haqa ta’an, jechi Isaa haqa, waadaan Isaa haqa, ajajni Isaa haqa, hojiin Isaa hundi haqa, jazaan Guyyaa Murtii kennuus haqa. Namni kanniin keessaa tokko fudhachuu dide fi morme,

Rabbiin gara hundaan haqa taâ€™TMuu isaa hin ibsine. Rabbiin haqa taâ€™TMuun Isaa shariâ€™TMaa (seera Islaamaa) kaaâ€™TMu, mindaa kennuu fi adabuu barbaachisa. Akkamitti Mootiin Haqaa uumamtoota osoo hin ajajin, hin dhoowwin, mindaa hin kenniini fi hin adabin taphaaf ni uuma jedhamee yaaddamaa? Akkuma Rabbiin oltaâ€™TMaan jedhe,

â€œSila namni akkanumatti dhiifamu yaadaa?â€• Suuratu Al-Qiyaamaa 75:36

Aaya tana ilaalchise Imaamu Shaafiâ€™TMiin ni jedha, â€œkan hin ajajamnee fi hin dhoowwamne taâ€™TMee akkanumatti dhiifamaa?â€• Isaan ala aalimni biraas ni jedha, â€œwanta gaarii fi badaa hojjateef osoo mindaa hin argatinii fi hin adabamin akkanumatti dhiifamaa?â€• Himoonni lamaan kunniin akka sansalataa kanneen wal qabataniidha. Shafiâ€™TMiin sababa jazaatti nama geessu dubbate. Innis ajajuu fi dhoowwudha. Kan lammataa immoo kaayyoo olâ€™TMaanaa namoota itti ajajuu fi dhoowwu dubbate. Innis, mindaa kennuu fi adabuudha.

Ergasii jecha Rabbii oltaâ€™TMaa kan itti aane dhufe itti xinxalli: â€œSila inni maniyyii dhangalaafamu irraa cophaa bishaan saalaa hin turree? Ergasii dhiiga ititaa taâ€™TMee. [Rabbiinis nama godhee] isa uumee guutee.â€• Suuratu Al-Qiyaamaa 75:37-38

Inni cophaa bishaani taâ€™TMee osoo jiru kan isa hin dhiifne akkamitti nama guutuu erga taâ€™TMee booda isa dhiisaa? Cophaa bishaanii kana hanga dhiiga ititaa taâ€™TMuutti ni jijjire. Ammas, dhiiga ititaa kana hanga muraa foonii taâ€™TMuutti ni jijjire. Ammas muraa foonii kana hanga nama guutuu taâ€™TMuutti bocaa fi suuraa isaa sirreesse nama guutuu taasise. Hanga nama guutuu taâ€™TMuutti marsaa hunda keessatti ogummaa Isaatiin isa uumee. Kanaafu, marsaa uumamaa kana hunda keessatti kan isa hin dhiifne, akkamitti gara kaayyoo olâ€™TMaanatti osoo isaan hin oofin akkanumatti dhiisaa?

Namni qaruuteen haala cophaa bishaan saalaa jalqaba irraa kaasee hanga nama guutuu taâ€™TMuuttii yoo sirritti itti xinxalle, kuni lamuu kaafamuun akka jiruu isatti agarsiisa.[\[2\]](#)

C-Ibsa Aayaata Mulk, Malik, Maalik fi Maliik of keessaa qabaniâ€™“kutaa 1

لَهُمْ مَلِكٌ أُمْلِكُ تُوْتِي أُمْلِكُ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ أُمْلِكُ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ
مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي
تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

â€œJedhi, â€œYaa Rabbii Abbaa mootummaa kan taate! Nama feetef mootummaa kennita, nama feete irraas mootummaa ni mulqita. Nama feete ni jabeessita, nama feete immoo ni xiqqeessita, kheeyrin harka Kee jira. Dhugumatti, Ati waan hundaa irratti Dandaâ€™TMaadha. Guyyaa keessa

halkan seensifta, guyyaas halkan keessa seensifta. Jiraataa duâ€™aa keessaa baasta, duâ€™aas jiraataa keessaa baasta. Nama feete herreega (hisaaba) malee razzaqxa (soorata kennitaaf).â€• (Suuratu Aali-Imraan 3:26-27)

â€•**Yaa Rabbii Abbaa mootummaa kan taate!**â€• Kana jechuun bulchiinsi, aangoon, tooâ€™annaan hundi Keeti. Waan hundaa kan dhuunfatu Sihi. Waan hundaa kan harka qabu, tooâ€™atu, bulchu, wanta fedhe hojjatu Rabbiin qofa. Ergasii Rabbiin oltaâ€™aan hojii mootummaa Isaa keessatti hojjatu muraasa isaanii ni ibse: â€•**Nama feetef mootummaa kennita**â€• Nama feetef aangoo fi taaytaa kennita, nama feete irraa immoo ni mulqita (ni fudhatta). Mootummaa kennuu fi mulquun fedhii fi ogummaa Rabbii hordofa. Garuu kuni sababoota mootumman akka turuu ykn mulqamu taasisaniin wal hin faallessu. Mootummaa kennuu fi mulquun sababa waliin kan walitti hidhameedha. Sababoota mootummaan (aangoo fi bulchiinsi) akka argamu taasisan keessaa: iimaana, hojii gaggaarii, meeshaa waraanaa hanga dandaâ€™an qopheessu, obsaa fi wal jidduutti wal mormuu dhiisudha. Rabbiin warroota dhugaan amananii fi hojii gaggaarii hojjatan dachii keessatti bakka isaan buusun aangoo fi bulchiinsa akka isaaniif kennu waadaa galee jira. (Ilaali suuratu an-Nuur 24:55) (Akkuma waadaa galee sahabota Nabiyyitiif (SAW) aangoo fi bulchiinsa guddaa kenneff.) Akkasumas, sababni guddaan mootummaan akka namarraa mulqamu taasisu: amanti hordofuu dhiisu, addaan bittinaaâ€™udha. Seenaa keessatti sababa kufaati mootummaa Islaamaa yoo qoratte sababni guddaan amanti dhiisu fi addaan bittinaaâ€™u akka taâ€™man ni argita. [\[3\]](#)

â€•**Nama feete ni jabeessita, nama feete immoo ni xiqqeessita**â€• Asitti jabeessu jechuun jabaa fi humna cimaa kan qabu gochuu, namoota biroo kan injifatu gochuudha. Rabbiin nama fedhe iimaanan, beekumsaa isaatiin isa jabeessa, osoo namni kuni mooti taâ€™uu baateyyu. Yookiin immoo aangoon isa jabeessu dandaâ€™a. Haaluma kanaan, namni badii hojjachuun ykn injifatamuun isa xiqqeessu dandaâ€™a. Kanaafu, sababoota jabeenya itti argatan keessaa: iimaana, hojii gaggaarii, yoo lolaaf qophaaâ€™an wanta barbaachisu sirritti qopheessu, ijjannoo, fedhii cimaa fi kkf.

Sababoota xiqqeenyaa fi salphinnaa keessaa: badii hojjachuu, namni of dinqisiifachuu, wanta ofirraa ittisuu hin dandeenyef of saaxilu. Hadiisa keessatti wanti akkana jedhu dhufee jira: â€•**Muâ€™minni of salphisuun isaaf hin malu.**â€• Namoonnis ni jedhan, â€•**Akkamitti nafsee ofii salphisaa?**â€• Ni jedhe, â€•**Balaa baadhachuu hin dandeenyef of saaxila**â€• At-Tirmizii-2254[\[4\]](#)

Namni akkuma iimaanni isaa dabaluu fi hojii gaggaarii hojjatuun keessa isaatti jabeenya argata. Faalla kanaa, akkuma badii hojjatuun keessa isaatti xiqqeenyi fi salphinni itti dhagahama. Ija namootaa keessatti xiqqaa taâ€™e mulâ€™ata.

â€•**kheeyrin harka Kee jira.**â€• kheeyri jechuun wanta gaarii hunda addunyaa fi Aakhiratti namaaf faaydaa fi fooyyaâ€™iinsa buusudha. Sooranni, fayyaan, beekumsi, hojiin gaggaariin kheeyri (wanta gaggaariidha). Kuni hundi harka Rabbii keessa jira. â€•**Dhugumatti, Ati waan hundaa irratti Dandaâ€™aadha.**â€• Dandeettin Isaa guutuu taâ€™uu wantoota agarsiisan keessaa: mootummaa kennu fi mulquu, jabeessu fi xiqqeessu. Kuni dhimmoota jajjaboo eenyullee hin dandeenyedha, waan hundaa irratti Dandaâ€™aa kan taâ€™e malee. Ammas, Dandeettin Isaa guutuu taâ€™uu wantoota agarsiisan keessaa: Guyyaa keessa halkan seensisuu fi halkan keessa guyyaa seensisuudha.

• **Guyyaa keessa halkan seensisu** • jechuun halkan guyyatti seensisuun dheerinna halkanii dabaluudha. Dheerinna guyyaa immoo hir’isuudha. Faallaa kanaa, guyyaanis halkanitti seenun guyyaan ni dheerata, halkan immoo ni gabaabbata. [5] Kuni biyya keenya keessatti hangas mara namoonni hin beekan. Sababni isaas, Itiyoopiyan handhuura lafaatti dhiyoo waan taateef, waggaa guutuu dheerinni halkanii fi guyyaa walitti dhiyoodha. Garuu akkuma handhuura lafaa irraa fagaataniin dheerinni guyyaa fi halkanii garagara. Fakkeenyaaf, biyya Turkii keessatti yeroo gannaa dheerinni halkanii kan guyyaa caalaa. Yeroo aduun Sa’maati 1:00tti baate sa’maati 11:00 tti dhiitu jira. Faallaa kanaa, yeroo bonaa guyyaan ni dheerata. Yeroo aduun subii sa’maati 11:00 baate galgala sa’maati 2:00 itti dhiitu jira. Kanaafu, kuni akkamitti halkanii fi guyyaa wal keessa seensisu nutti agarsiisa.

Hojjiwwan kana hunda Rabbiin malee eenyullee hojjachuu hin danda’u. Rabbiin ala eenyutu guyyaatti sa’maati lama dabaluun guyyaa dheersuu fi halkan gabaabsu danda’aa? Isatu halkan guyyaa keessa seensisa, guyyaas halkan keessa seensisa. Kana waliinu seensisuun kuni hojii ogummaa fi sadarka sadarkaan raawwatamuudha. Hanga dhumarra gahuutti suuta suutaan seensisu jalqaba. Ergasii dhumarra erga gahee deebi’u jalqaba. Guyyaa fi halkan wal keessa seensisu kanarraa waqtiileen ni dhalatu.

• **Jiraataa du’aa keessaa baasta** • kan akka, killee keessaa caacuti baasta, sanyii du’aa keessaa biqiltuu jirtuu, kaafira keessaa mu’imina baasta. • **du’aas jiraataa keessaa baasta** • Kan akka allaatti keessaa killee baasu, muka keessaa sanyii baasu, mu’imina keessaa kaafira baasu. • **Jireenya** • bakka sadiitti qoonne ilaalu dandeenya: **1ffaa**- wanta lubbuu qabuu fi fedhii ofiitin socho’u. Fkn, kan akka namaa, horii fi kkf. **2ffaa** “jireenya biqiltoota- biqiltoonnis jireenya akka qaban saayinsin yeroo ammaa ni dhugoomsa. Kanaafi, Qur’aana keessatti, du’aan booda kaafamuun akka jiru amansiisuuf dachii gogdu biqiltootaan jiraachisuu irra deddeebi’u dubbata. • **Biqiltoota du’an** lamuu jiraachisuu kan danda’u namoota du’aniis lamuu jiraachisuu irratti danda’adha. Sanyi gogduu keessaa biqiltu jiitu jireenya qabdu kan baase, lafe gogdu keessaa nama baasu ni dadhabaa? • **3ffaa**-Jireenya qalbii- qalbiin namaa iimaanan ni jiraatti, kufriin immoo ni duuti. [6] Mu’iminni nama qalbiin isaa jiraattu taatedha. Kaafirri immoo nama qalbiin isaa duutedha. Kanaafu, mu’inaan jiraataa, kaafiraan du’aa jechuuni dandeenya.

• **Nama feete herreega (hisaaba) malee razzaqxa (soorata kennitaaf)** • Nama feetef qabeenya hisaaba malee kennitaaf. • **hisaaba (herreega) malee** • jechuun kafalti tokko malee. Sababni isaas, herreegni kan ta’u wanta kafaltiin itti ta’uufi. Kafaltii kan hin barbaanne, hin herreegu. Garuu kafaltii kan barbaadu, hanga wanti inni fudhate kan inni kenneen wal gituu ykn wal gituu dhiisu isaa beekuf ni herreega. Qananii meeqa Rabbiin nurratti oole. Kafalti tokko malee qananii baay’ee nurratti dhangalaasa.

Rizqiin Rabbii olta’aa gosa lama akka ta’u beeki. Isaanis, rizqii qaamni ittiin dhaabbatu fi rizqii qalbii fi ruuhin ittiin dhaabbataniidha. Rizqiin gosa jalqaba mu’aminaa fi kaafira, nama badaa fi gaarii of keessatti hammata. Inuma bineensota fi beelladotas of keessatti hammata. Kuni rizqii nyaataa fi dhugaatii qaamni ittiin dhaabbatudha.

Rizqiin lamaffaa immoo rizqii qalbii fi ruuhin ittiin dhaabbatan yommuu ta’u, warra iimaana qaban qofaaf kan ta’uudha. Kuni iimaana, beekumsaa fi hojii gaggaariidha. Barbaachisummaan iimaanni fi beekumsi qalbiif qabu akka barbaachisummaa bishaan mukaaf qabuuti. [7] Akkuma mukni bishaan malee

guddachuu fi dagaagu hin dandeenye, qalbiinis iimaanaa fi beekumsa malee qulqullaaTMu fi fayyaa argachuu hin dandeessu.

Guduunfaa

~Mootiin kan uumu, ajaju, dhoowwu, mindaa kennu fi adabuudha. Kunniin amaloota mootiiti.

~Rabbiin Mootii haqaa waan taTMeef uumamtoota taphaaf hin uumne. Ergamtoota erguu fi kitaabban buusun isaan ni ajaja, ni dhoowwa. Dhumarratti immoo Guyyaa Qiyaamaa isaan kaasun nama Isaaf ajajame mindaa kennaaf, nama Isa dide immoo ni adaba.

~Rabbiin Mootii samii fi dachii erga taTMee wantoonni Isaa gadi jiran hundi gabroota Isaati. Kanaafu, namoonni gabroota Isaa waan taTManiif Mootii Haqaa isaaniitiif ajajamu qabu. Kuni wanta gabricha irraa eeggamu miti ree? Dirqamni gabricha irra jiru Mootiif ajajamuudha. Wanta Inni ajaju hojjachuu fi wanta Inni dhoowwe dhiisudha.

~Namni Mootii isa uumeef yoo ajajame, kabajaa fi jabeenya argata. Yoo dide immoo salphinnaa fi xiqqeenya argata.

~Rabbiin Mootii Haqaa waan taTMeef nama Isaaf ajajame ni kabaja, ni jabeessa. Nama isa dide immoo ni salphisa. Ajajuu fi dhoowwun, mindaa kennu fi adabuun, kabajuu fi salphisuun amaloota mootii waan taTManiif.

~Kanaafu, namni jabeenya fi kabaja barbaadu Rabbii oltaTMaaf haa ajajamu. Yeroo hundaa tawbachuu fi araarama kadhachuun salphinnaa irraa haa fagaatu.

Kitaabban wabii

[1] Sharih Ibn Al-Qayyim li asmaaaTMil husnaa-fuula 48, Umar Ashqaar

[2] Madda olii fuula 50-51

[3] Tafsiir ibn Kasiir (English)-2/139 (836), Tafsiiru SaTMdii-131-132

[4] [Tafsiiru QurTMaanil Kariim- suuratu Aali-Imraan](#) 1/157-158, Muhammad bin Salih Useymiin

[5] Madda olii

[6] MaTMaarij Tafakkuri wa daqaaTMiqu tadabbur-6/541

[7] Tafsiiru QurTMaanil Kariim- suuratu Aali-Imraan 1/165-166

Date Created

October 2, 2019

Author

admin